هەڵەبجە دادگای لاهای هەژاند

لە دادگایی فرانس ڤان ئەنرات : هەوڵەکانی کۆماری ئیسلامی ئێران شکستی هێنا .

دادگا بووە نمایشی دەردو مەینەتییەکانی کورد لە هەموو پارچەکانی کوردستان

عەلی مەحمود محەمەد

لە رۆژی دەیەمی دانیشتنی خولی کۆتایی دادگایی فرانس ڤان ئەنرات کە لە بەرواری 5-12-2005 بەسترا . لە سەرەتادا پارێزەری ناوەندی چاك کە پارێزەری قوربانیانە , باسی لەوە کرد قوربانیانی کورد دەیان هەزارن , لێ ئەمرۆ لە دادگا تەنها 15 لە قوربانیان ئامادەن . ئەمانەی لێرەن قوربانی جینۆساید و تاوانی جەنگن , مافی خۆیانە قەرەبووی زەرەرو زیانەکانیان بۆ بکرێتەوە .

بە دورو درێژی باسی هەردوو یاسای قەرەبووی هۆڵەندی لە ئامادەکردنی (گرۆن هاوس) و یاسای تاوانی جینۆسایدی نێونەتەوەیی کرد , کە بە گوێرەیان دەتوانرێت گومانلێکراو سزا بدرێت .

لە برگەیەك لەوتەکانی ئاماژەی بەوە دا , کردەی جینۆسایدکردن کۆن نابێت , بۆیە ئەوەی بەشداری لە ئەنجامدانی دەکات هەموو کات ئامادەیە بۆ لێپرسینەوەو سزادان .

هەروەها وتی : کوردەکان بۆ خۆیان ئەوانە چاك دەناسن چەکی کیمیاویان دژی بەکارهێناوە , هەروەها ئەوەش دەزانن چۆن ئەو چەکە کیمیاوییانە پەیدا کراوە و چۆنیش بەکارهاتووە , قوربانیانی چەکی کیمیاوی مافی خۆیانە بەشێوەی یاسایی داوای مافەکانی خۆیان بکەن .

خاتوو زێخ فێڵد داوایکرد بەگوێرەی یاسای هۆڵەندی قەرەبووی قوربانیان بکرێتەوە , سێ لە قوربانیان ناسنامەی هۆڵەندیان هەیە(عەلی ڕەحیمی- دانیا- ڕێباز) . لەبەر چەند هۆیەك دەبێت یاسای هۆڵەندی بەکاربهێنرێت :

- ئەنرات هاوولاتییەکی هۆڵەندییە و ئێستا لە هۆڵەندەیە.
- لەبەر ئەوەی جینۆساید دژ بە گەلی کورد ئەنجام دراوە , بەم هۆیەوە نابێت یاسای عێراقی بەکاربهێنرێت .

سەربارى یاسای هۆڵەندی بۆ قەرەبووی قوربانییان , دەبێت یاسای نێونەتەوەیی جینۆسایدیش بەکاربهێنرێت .

بۆیە ئێستا داوای حوکمێکی قورس و قەرەبوو دەکەین بۆ زیان لێکەوتووان . ئانرات دەبێت گەورەترین و توندترین سزا بدرێت , هاوولاتییەکی هۆڵەندییەو تاوانبارە بە جینۆساید , بە گێرەی یاسا نێو دەوڵەتییەکان سەبارەت بە ئەنجام دانی جینۆساید سزا بدرێت .

ئەو قوربانیانەی لێرەن هەموو کێشەی تەندروستیشیان هەیە , ئەنرات دەبێت تەحەمولی ئەمەش بکات .

مردووەکان نرانە چاڵ و ڕزگاربوانیش بە دەردی خۆیانەوە دەتلێنەوە

قوربانیانی چەکی کیمیاوی ڕژێم ژمارەیان دەیان هەزارە , زۆر ناوچەو شوێن هەر نەچونەتە ناو بەڵگە نامە جیهانییەکانەوە , بەهۆی کارنەکردن لە سەریان , بەڵام کۆماری ئیسلامی ئێران لە بەرژەوەندی خۆی , تەواوی ئەو شوێنانەی کەوتونەتە بەر هێرشی چەکی کیمیاوی بە دۆکمێنت کردووە .

قوربانیانی ئامادەبوو لە هۆلی دادگا بریتی بوون لە :

حەسەن عەلی موختار لە پالاوگەی ئاوی کرماشان , لە سالی 1987 بە چەکی بریندار بووە , لەوساوە سەرباری هەموو دەردوو مەینەتییەکان کە لە (تەنگەنەفەسی , نەخۆشی پێست , کۆکە , نەخۆشی چاو ......) هاوبەشە لە هەموو قوربانیان , ئەم پیاوەتی خۆشی لە دەست داوە .

گوندی ئالوەتانی بانە لە یۆنی 1986 بوردومان باران کراوە , 3 کەس بوونە بە قوربانی , 2 کەسییان خێزان و منالێکی خەلیل سەعید پوور بوون , کاک خەلیل بە بەرگی کوردییەوە ئامادەی دادگا بوو سەرلەنوێ خێزانی پێکەوە ناوە , لەگەل یەکێك لە قوربانیانی دیکەی چەکی کیمیاوی , وەلی مندالە تازەکەیان دلی تەواو نییەو مێشکی نەخۆشە .

– چیمەن سەعید پوور تەمەن 19 سالانە , کچی کاك خەلیلە , لەو کاتەی گوندی ئالوەتان بۆردومان باران کراوە , ئەو تەمەنی تەنها 6 مانگان بووە , دایکی نەناسیووە لە دەستی داوە , ئێستا یەکێك لە گرێکانی ژیانی ئەوەیە ئاشنایەتی لەگەل دایکی پەیدا نەکردووەو بەجێی هێشتووە , لە کاتێکدا وێنەی دایك و خوشکەکەی پیشان دەدرا , بە دەم گریانەوە وتی : کە بیر لە ژیان دەکەمەوە دلم تەنگ دەبێت , هیوام بە ژیان نەماوە , داوام کرد چاوم بگۆڕن , هەر چارەسەر نەبوو , ڕۆژ بە ڕۆژ توانای بینینم کەم دەبێتەوە , ژیانم بۆ چییە بینین و خەو خواردن و هەناسە دانی تێدا نەبێت , سەرباری ئەوەی دەبێت خزمەت مالەوە بکەم .

پارێزەری قوربانیان داوای کرد ڕێگەی پێ بدەن , فلیمێکی 12 دەقەیی لەسەر کارەساتی سەردەشت پێشکەش بکات , بەلام پارێزەرانی ئەنرات دژی وەستانەوەو وتیان : بەهۆی ئەوەی شایەدحال زۆرە لەسەر کارەساتی سەردەشت بۆیە پێویست بە لێدانی ئەم فلیمە ناکات , بەلام دادوەری گشتی داواکەی ڕەتکردەوەو ڕەزامەندی لەنمایش کردنی فلیمەکەی دەربڕی .

حەسەن کەریمی خەلکی شاری سەردەشت , پاش ئەوەی چووە بۆ مهباد بۆ چارەسەر , بە داواکاری پزیشك دووشیکردووە , بەلام بە دووشکردن بینایی لە دەست دەدات , خێزانەکەم سکی پڕ بوو , لە نێوان ژن و مندالەکەی سکی کە لە ناو مانگ و ڕۆژی خۆی بووە , پزیشك داوای لێمکرد یەکیان هەلبژێرم , دوایی هەردووکییانم لە دەست دا . لە خێزانی خۆم و براکەم 9 قوربانیمان هەیە بە چەکی کیمیاوی .

کە قسە دەکەم شتێك لە دەممەوە دەرەچێتە دەرەوە , بۆیە شەرمە کەم لەگەل خەلکدا گفتوگۆ بکەم .

عەلی ڕەحیمی گۆلەکەی خۆی کرد

عەلی ڕەحیمی کارمەندی بەنج لە نەخۆشخانەی سەردەشت , هاوولاتی هۆلەندی و هەلسوڕاوی چاك , وتی : من کەسێکی سیاسی بووم و 3 سال زیندانیم بینیووە , داکۆکیم لە مافی مرۆڤ و مافی کورد کردووە .

ئەم ڕستەیە نوێنەرانی کۆماری ئیسلامی هەژاند , چونکە ئەوان خۆیان بە خاوەند کێشەی کیمیابارانکردنی شاری سەردەشت دەزانی , کەچی ئێستا چالاکانی سیاسی و کەسو کاری شەهیدانی لایەنە سیاسییەکان قوربانیان پێك دەهێنن .

عەلی ڕەحیمی نەبوایە سەردەشت لە یاد کرابوو و هاوولاتیانی کوردستانی خۆرهەلاتیش نابوونە شایەدحال لەم دادگایە , بۆیە دەبێت هەولەکانی بەرز بنرخێنرێت .

سالەح پور ئەقدەمیش دەردی کۆماری ئیسلامی گرانتر کرد

کاتێك بە زۆر نوێنەرانی کۆماری ئیسلامی بە فارسی قسەیان بە شایەدەکان دەکرد , دەڵێن لە ئیسلامدا جیاوازی لە نێوان نەتەوەکان نییە , بەڵام سەرباری ئەوەی یەك پۆلی خوێندن لە کوردستانی ڕۆژهەڵات نییە , لەناو هۆڵی ئەو دادگایە کە دەیان هەزار کم لە تارانەوە دوور بوو , داوا لە قوربانیان کرابوو بە فارسی قسە بکەن , لێ ساڵەح پور ئەقدەم وتی: وەرگێڕی کوردیم دەوێت . ئەم داواکارییە تەنها قسە کردنی ئەو چەند ڕستەیە نەبوو بە کوردی , بەڵکە دەربڕی ئەوەیە ئەم قوربانیانەی لێرەن دڵیان لای کوردە و تاکێکن لە گەلێك ناویان کوردە و لەگەڵ قوربانییانی پارچەکانی دیکەی کوردستان هیچ جیاوازییەکیان نییە , ئەو ئاڵای کوردستانەی لەبەردەم دادگای هۆڵەندی هەڵدرابوو کۆیان دەکاتەوە لە نیشتمانێکی هاوبەش .

ساڵەح پوور وتی : دوای **18** ساڵ هەستمان کرد و زانیمان شوێنێك هەیە لەم تاوانە گەورەیە دەپرسێتەوە .

کیامەرز حوسێن خەڵکی گوندی زەردەی کرماشانە , کە لە بەرواری **22-7-1988** لە هێرش بۆ سەر گوندی زەردە , **80** شەهید و **600** برینداری لێکەوتەوە . کاك کیامەرز ئەو زەلامە بە هەیبەتە بەدەم قوڵپی گریانەوە چیرۆکی لە دەست دانی **21** کەس لە خانەوادەکەی گێڕایەوە , باوك و **5** برای تێدابوو , خۆی و براکەی بە **2** ڕۆژ ئەوجا توانیان گۆڕ بۆ ئەو **21** قوربانییە لێ بدەن و بیانشارنەوە , دوایی شاردنەوەی قوربانییان ئەوجا هەستی بەوە کردووە بۆ خۆشی بریندار بووە .

سەعدواڵلە عوسمانی تەمەن **29** ساڵە , لەساڵی **1993** وە کوێر بووە , هەناسەدان و خەوو خۆراك و بینینی لەدەست داوە , یەکێکی دیکە لە قوربانییانی گوندی زەردە بوو .

شێخ حوسێن بەرزنجی باسی لە کیمیابارانکردنی شاری شنۆی کورد نشینی کرد , کە لە جەرگەیدا نزیك بە **2000** بریندار ببون . هەرچەندە لە سەرەتاوە کەس نەمردووە بەم بۆمبابارانکردنە , بەڵام لەبەر ئەوەی دەوڵەت هیچ کۆمەکێکی پێشکەش بە برینداران نەکردووە, بۆیە دواتر دەیان لەو قوربانییانە مردوونە .

پارێزەری قوربانیان (ناوەندی چاك) خاتوو د. زێخ فێڵد : کورد جینۆساید کراوەو نیشتمانەکەی دابەش کراوەو مافی پێك هێنانی دەوڵەتی سەربەخۆی هەیە .

بە تاوانی جینۆساید کردنی گەلی کورد لە عێراق داوای قەرەبووکردنەوە دەکەم , ئەنرات تاوانبارە بە کردەی جینۆساید . دوژمنانی کورد دەیان ویست هەموو کورد قڕ بکەن .

قوربانییەکان من هەموو کوردن , لە ڕوی یاساییەوە کردەی جینۆسایدی بەرامبەر بە کوردی شیکردەوە و بەراوردی کرد بە یاسا نێو دەوڵەتییەکانی جینۆساید , سەلماندی ئەوەی دژ بە کورد ئەنجام دراوە جینۆسایدێکە پشت بە پێستی تاوانەکە .

وتی : کورد لە ناوچەکە بەسەر **4** وڵاتدا دابەشکراون , هەموو گەلانی ناوچەکە وڵاتیان بۆ خۆیان دروستکردووە تەنها کورد نەبێت .

قوربانییانی پرۆسەی ئەنفال **50000-100000** مرۆڤەو **20000** قوربانی چەکی کیمیاوییە .

ئێستا داوا دەکەم فلیمێکی **15** دەقیقەیی لەسەر کارەساتی هەڵەبجە نیشان بدرێت . پارێزەری ئەنرات نەیتوانی هیچ نارەزایەتییەك دەربڕێت (ئەم فلیمە لە ئامادەکردنی مارتین بوو – دۆستی ناوەندی چاك).

15 دەقە هەموو دادگا بەدیار وێنەی عومەر خاوەرەکانەوە گریان , عومەر خاوەرەکەی سەردەشت لە هەموویان زیاتر , تاوانی هەڵەبجە ناو هۆڵی دادگای لاهای کرد بە ڕۆژی حەشر , ئەنرات لە پێشەوە دانیشتبوو , دەیڕوانییە ئەو کارەساتەی چەکەکەی ئەو لەوشارە ڕەنگینە خولقاندبووی , کاتێك فلیمەکە کۆتایی هات چرکە ساتێك هۆڵ هەر کپ و بێدەنگ بوو .

دانیا محەمەدی هونەرمەند , ئافرەتە بە هەڵوێستەکەی هەڵەبجە

دانیای هونەرمەند شین و گریانی خەڵکی هەڵەبجەی لەکاتی لێدانەکە هێنایە ناو هۆڵی دادگاییەکەوە , مرۆڤم دەویست لەکاتی قسەو باسەکەی چاو بەفرمێسك و قورگ پڕ لە گریان نەبوبێت .

ئاخر ئەوەی دانیا بناسێك دەزانێت چەندە مرۆڤێکی بەرز و کەسێکی بەهەڵوێستە , گوێ لە نەخۆشی و نەبوونی ناگرێت , لە هەموو چالاکییەکی شاری هەڵەبجەدا ئامادەیە , هەر بە هەق مافی خۆیەتی لە مردن و ژیاندا نوێنەری شارەکەی عومەری خاوەر و گۆران بێت .

دانیای دەنگ زوڵاڵ ئاواتی ئەوەیە کۆکەی نەمێنێت و وەك مرۆڤێکی ئاسایی بژێت , ئاواتی خواست دەنگی دەنگی خەڵکی هەڵەبجە بێت لە دادگاییەکە .

سەرباری ئەو ڕۆژە حەشرەی بە چەکی ئانرات لە هەڵەبجە خولقا , هونەرمەندە ناسکە مرۆڤ دۆستەکەی هەڵەبجە داوای دادگایەکی دادپەروەرانەی بۆ تاوانبار خواست , ئەمە پلەی بەرزی مرۆڤ دۆستی و هەستی بەرزی ناسکی هونەرمەندانەیە .

ڕێباز قادر لەکاتی کیمیابارانکردنەکە تەمەنی 5 ساڵ بووە بە هۆڵەندییەکی بێ گرێ وتی : ئەنرات تاوانێکی گەورەی کردووە کە چەکی کیمیاوی داوە بە عێراق , داوا دەکەم حوکمێکی گرانی بدەن .

ئاخر ئەو جگە لە دەست دانی خێزانەکەی بۆ خۆشی ئومێدی بە ژیان نەماوەو تەنانەت نەیتوانی نامەکەی بخوێنێتەوە , چۆن ئەو ڕقە قوڵە هەڵناگرێت .

دادگا لە بەرژەوەندی کورد تەواو بوو

هەرچەندە کۆماری ئیسلامی دەیان کەسی لە ئێرانەوە بۆشایەدی هێنا , بەڵام زیرەکانە توانرا ڕەوتی دادگاییەکە لەبەرژەوەندی کورددا بشکێنرێتەوە , چ بەوەی قوربانییان هەموو لە پشت ئاڵای کوردستانەوە بۆ ڕاگەیاندنەکان هۆڵەندی و جیهانی دووان , یاخود پارێزەری قوربانیان کوردی بە وڵاتێکی پارچەپارچەکراو ناساند و مافی پێك هێنانی دەوڵەتی بە سادەترین مافیان زانی .